

Alper Dumanİzmir Ekonomi Üniversitesi
alper.duman@izmirekonomi.edu.tr

Türkiye’de Kârlar ve Kârlılık

Türkiye ekonomisi ne yazık ki çalışanlar için bir cehennem, sermayedarlar için bir cennettir.

Geçen yazımızda birincil bölüşüm ilişkilerinden birini, patron ve çalışan arasındaki bölüşüm ilişkisinin en önemli parametresi olan ücreti, daha doğrusu Türkiye ekonomisi için neredeyse medyan ücret olan asgari ücret çapa alınarak yapılan ücret hırsızlığını incelemiştik. Bu yazımızda yine aynı ilişkide kâr parametresine odaklanacağız.

2021 yılında ve 2022 yılının ilk yarısında şirketlerin kâr rekorları kırdığını yazılı ve görsel basından takip edebiliyoruz. Kâr ve kârlılığın kapitalist ekonomiler için hayati meseleler olduğu da açıktır. Sonuçta kapitalist ekonomide üretim ve satış kâr için yapılır, yatırımlar kârlılıkla şekillenir. Ceteris paribus, özellikle de verimlilik aynı kalmak üzere, kâr ile ücret arasında negatif bir ilişki vardır.

Kârlar hakkında bilgi edinmek istediğinizde, özellikle firma temelli verileri öğrenmek istediğinizde birkaç yüz firma dışında (borsada olanlar ya da çeşitli anketlere katılanlar istisna) büyük bir boşlukla karşılaşsınız. Oysa 2011 yılında tasarlanan ama 2012 yılında yürürlüğe girdiğinde kadük bırakılan yeni Ticaret Kanunu belirli büyüklükteki tüm firmaların bağımsız denetimden geçmiş bilanço ve gelir tablolarının web sitelerinde yayınlanmasını zorunlu kılmıştı.¹

Elimizdeki verileri derleyip toparlamadan önce başı her sıkıştığında Eurostat’a sığınan TÜİK’in bu meselede ne alemde olduğunu yine kâr verileri üzerinden Eurostat veri tabanına atıfla gösterelim. Finans dışı firmaların kâr payı verisi örneğin

yok. Bunun gibi onlarca Türkiye verisi, Eurostat web sitelerinde yer almamaktadır.

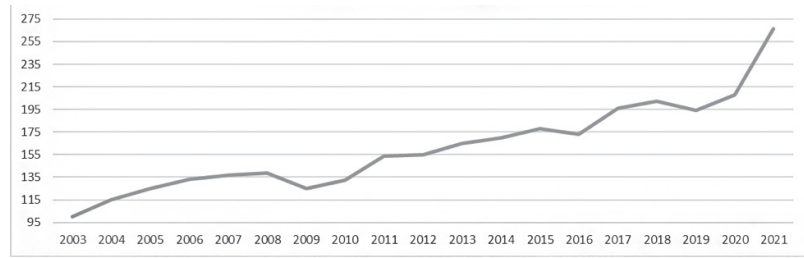
Kaba sınırlarıyla kâr anlamında TÜİK’in gelir yöntemiyle hesapladığı GSYH’de “net işletme artışı” verilerine ulaşabiliyoruz. Brüt işletme artışı “sermaye tüketimi” kısmının çıkarılmasıyla bulunan net işletme artışı, kârın kaba bir tahminidir. Elimizdeki en yeni veri 2021 yılına ait. 3,388 trilyon TL. Aynı yıl için brüt iş gücü ödemeleri ise 1,949 trilyon TL. Bu iş gücü ödemelerinde primler ve vergiler de var, yani toplam çalışanın eline geçen para bu miktarın ancak %70’ine denk gelir. Üstelik iş gücü ödemeleri içinde eğer patronlar kendilerine yönetim kurulu üyesi ya da profesyonel yönetici olarak ücret veriyorlarsa bu ödemeler de yer alır.

Tablo 1. Eurostat Finansal Dışı Firmaların Kâr Payları (Online veri kodu: TEC00100)

Yıl	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
GEO (Labels)												
Avrupa Birliği - 27 Ülke (2020'den bugüne)	40,78	40,77	39,69	39,69	39,87	40,96	40,99	41,04	40,40	40,41	40,35	41,54
Avrupa Birliği - 28 Ülke (2013-2020)	39,59	39,51	38,58	38,53	38,79	39,58	39,66	39,72	39,15	38,98	:	:
Euro Bölgesi - 19 Ülke (2015'den bugüne)	40,02	39,97	38,88	39,01	39,20	40,31	40,50	40,63	40,00	39,90	39,56	40,96
Belçika	40,41	40,07	38,77	38,66	39,38	41,19	42,05	41,62	41,58	42,07	42,41	p
Bulgaristan	49,13	51,23	51,03	48,58	47,09	49,31	48,04	48,19	:	:	:	:
Çekya	47,67	47,26	46,77	47,00	49,10	49,71	48,71	47,23	44,90	45,00	44,95	:
Danimarka	41,08	41,18	41,68	41,74	42,36	42,33	42,04	42,56	42,07	41,70	42,94	43,85
Almanya (Batı Almanya'nın eski bölgesi, 1990'a kadar)	42,19	42,06	40,07	39,76	40,13	39,70	40,01	39,81	38,65	p	36,86	p
Estonya	45,75	49,17	48,85	48,55	47,19	44,71	44,22	45,20	44,62	43,27	41,91	:
İrlanda	53,79	57,40	58,56	60,13	61,37	73,07	71,43	72,23	73,79	74,45	77,61	:
Yunanistan	52,71	b	51,97	52,98	51,38	48,16	41,96	44,14	43,93	p	42,72	p
İspanya	41,14	41,53	42,65	43,82	43,15	43,33	44,26	44,02	43,28	42,10	39,87	:
Fransa	31,39	31,11	30,26	29,74	30,33	32,02	31,73	31,65	31,49	33,31	p	31,79
Hırvatistan	36,15	38,26	37,64	38,60	37,99	38,28	37,98	38,76	37,43	37,95	35,89	p
İtalya	43,17	43,17	41,66	41,74	41,76	41,80	43,57	43,29	42,40	42,62	43,37	42,16
Kıbrıs	40,54	40,27	38,57	41,49	38,67	39,25	41,41	41,12	41,96	39,65	43,19	p
Letonya	51,35	51,17	52,37	50,63	48,68	45,13	42,98	42,52	40,56	38,84	34,97	:
Litvanya	56,06	58,34	58,36	57,71	56,40	53,03	50,50	50,45	49,52	47,70	47,85	:
Lüksemburg	39,38	38,68	37,68	38,14	37,72	40,51	42,71	39,57	38,89	38,61	40,34	:
Macaristan	43,37	43,12	42,44	44,26	46,35	47,98	46,03	45,48	45,29	45,22	45,71	p
Malta	54,86	52,36	53,13	54,44	57,29	59,96	58,04	59,38	58,60	58,27	58,18	:
Hollanda	40,54	39,83	39,28	39,47	38,72	40,32	39,78	40,12	39,71	39,34	40,63	p
Avusturya	44,38	44,52	43,31	42,09	42,23	42,51	42,89	42,42	42,18	41,15	43,62	:
Polonya	49,58	50,05	50,05	50,23	50,14	51,32	49,20	47,67	45,93	46,97	50,08	:
Portekiz	38,82	38,73	40,52	42,30	42,24	42,69	42,53	41,78	39,80	38,67	34,94	p
Romanya	53,47	55,38	58,02	56,99	56,77	57,22	54,05	53,50	52,54	51,79	52,54	p
Slovenya	32,28	33,28	33,58	35,08	35,62	35,32	34,86	35,74	35,08	34,37	36,33	:
Slovakya	59,17	58,83	59,27	58,87	57,96	57,53	54,86	52,31	49,87	48,89	47,67	:
Finlandiya	43,73	42,96	40,88	41,11	41,23	41,96	42,18	44,49	43,55	43,52	45,04	45,70
İsveç	40,39	39,55	36,80	36,11	36,92	38,92	37,33	37,54	36,72	37,87	38,15	38,11

		50,77		46,28	41,66		41,65		41,15	:			:			:		:	
Izlanda		:		:	:		:		:	:			:			:		:	
Liechtenştayn																			
Norveç		55,27		56,42	55,82		54,26		52,77	49,36		47,11	49,63	52,13	47,79	43,90	:		
İsviçre		35,74		34,90	34,65		34,33		34,94	33,95		34,38	34,75	36,13	34,44	p	33,30	p	
Birleşik Krallık		34,66		34,13	34,45		33,80		34,97	35,25		34,78	34,80	34,41	33,94	:		:	
Kanadağ		:		:	:		:		:	:		:	:	:	:	:	:	:	
Kuzey Makedonya		:		:	:		:		:	:		:	:	:	:	:	:	:	
Arnavutluk		:		:	:		44,49	p	44,86	p	37,45	p	32,97	p	35,31	p	:	:	
Sırbistan		:		:	:		:		:	48,14	p	49,32	p	47,59	p	43,68	p	41,72	p
Türkiye		:		:	:		:		:	:		:	:	:	:	:	:	:	

Grafik 1. Net İşletme Artığı Endeksi (2003=100).

Net işletme artışı, firmaların kazançlarının yanında faiz gelirleri, rant/kira kazançları ve şirketleşmemiş kesimin (kendi başına çalışan ya da aile işletmelerin) net kazançlarını da kapsar. TÜİK'in yayınladığı kurumsal hesaplardan finans dışı firma kesiminin, toplam katma değerin %57'sini ürettiğini biliyoruz (2018 yılı için, çünkü son veri bu yıla ait, 3 yıllık gecikme!). Dolayısıyla bu oranı net işletme artışına yansıtıp katma değerdeki oran ölçüsünde kârdan da pay aldıklarını varsayarsak, finans dışı firma kesiminin 2021 yılı için kaba net kârı 1,93 trilyon TL olarak çıkar. Yukarıda bahsettiğimiz gibi aslında Eurostat bu verinin hesaplanmasını TÜİK'ten beklemektedir. 2 trilyon TL'ye yakın bu rakamın teyidini yapacak doğrudan bir veri elimizde yoktur.

Net işletme artışının gelişimine bakalım. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi, 2003 yılı baz alındığında net işletme artışı reel olarak 100 değerinden 275 değerine çıkmıştır. Ortalama yıllık reel %5,8'lik bir büyüme demektir.

Kârların sektörler kırılımında nasıl dağıldığına dair bir veri ne yazık ki mevcut değil. Sadece finans, daha doğrusu bankacılık sektörünün, ne kadar kâr ettiğini bilebiliyoruz. Örneğin, inşaat sektörünün 2021 yılı için toplam kârı ne kadar bilemiyoruz.

Firma düzeyinde veri olmadığı için firma veya sektör düzeyinde kâr marjı hesaplamaları da yok denecek kadar azdır ². Kâr marjlarının ve piyasa gücünün enflasyon üzerindeki etkisi şu günlerde iktisat literatürünün ana tartışma konularından biridir³.

2. Kurumsal Hesaplar, Maliye

Kârların “mülkiyet gelirleri” olduğu gerçeğini göz önünde bulundurarak, biraz daha ayrıntılı veriyi, TÜİK’in Kurumsal Hesaplar bültenlerinde bulabilirsiniz.

Gelir İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre, 2021 yılı sonu itibarıyla "kurumlar vergisi" faal mükellef sayısı 986 bin 318'dir. Yani yaklaşık 1 milyon firma kâr etme potansiyeline sahiptir. Kurumlar vergisi mükellefi olmayan milyonlarca diğer işletmenin de kâr edebildiğini

Tablo 2. 2020 Yılı Kurumsal Hesaplar (Milyar TL)

	Mali-olmayan şirketler	Mali Şirketler	Genel Devlet	Hanehalkı
Brüt İşletme Artığı	1693	135,4	116,8	1128
Mülkiyet Geliri	857,8	266,5	156,2	54,5
Şirketlerin Dağıtılmış Gelirleri	604,5	19,4		
FISIM sonrası faiz gelirleri	243,4	226	156,2	43,9

unutmuyoruz. Örneğin, “katma değer vergisi” faal mükellef sayısı 3 milyon 164 bindi, 2021 yılı sonunda. Bu sayıdan 1 milyon kurumsal şirketi çıkarınca kâr etme potansiyeli olan en az 2 milyon 164 bin işletme daha olduğunu varsayabiliriz.

Kurumlar vergisi oranı 2021 yılında %23 olarak uygulanmıştır. Bütçe gerçekleştirmelerine göre 2021 yılında toplanan kurumlar vergisi 178 milyar TL’dir. Dolayısıyla, toplam “kurumsal” kârın 2021 yılında 774 milyar TL olması gerektiğini hesaplayabiliriz. Bu rakamın içinde tüm finans ve sigortacılık kesiminin kârı da vardır.

Bankacılık sektörü kârı tek başına 92 milyar TL’ydi, 2021 yılında⁴.

Kârların firmalar ve sektörler düzeyinde daha ayrıntılı dağılımı hakkında kestirimler yapmadan önce, bu makro düzey kâr rakamlarının TÜİK’in Gelir ve Yaşam Koşulları araştırmasında ne denli kapsanabildiğine bakalım. Ne yazık ki bu meselede de TÜİK büyük ölçüde çuvallamaktadır. 2021 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’na göre durum şudur:

“İşverenlerin” esas iş gelirleri, yıllık kazançları ortalama 136 bin TL’dir⁵. TÜİK’e göre 3 milyon civarında işveren vardır. Buna göre toplam yıllık müteşebbis geliri (yani kârlar) 50 milyar TL’den az çıkmaktadır. Yukarıdaki iki kaynaktan derlediğimiz mülkiyet gelirleri 864 milyar TL ve kurumlar vergisi matrahı olan kâr 774 milyar TL’ydi. Açıkça Gelir ve Yaşam Koşulları araştırmasında kârların resmi tahminlerinin %7-8’i ancak kapsanabilmektedir. Bu durumda açıktır ki hesaplanan bölüşümdeki eşitsizliği tahmin için TÜİK tarafından hesaplanan Gini katsayıları yanıltıcıdır.

Fortune 500 (Türkiye) verilerine göre 2020 yılında en büyük 500 firmanın faiz ve vergi öncesi kârı 221 milyar TL’ydi. 2021 yılına ait veri yok. Bir yılda kârlarını yüzde 50 arttırdıklarını varsayarsak 331,5 milyar TL’ye ulaşırız.

51 bankanın toplam net kârının 2021 yılında 92 milyar TL olarak gerçekleştiğini belirtmiştik. Dolayısıyla 500 büyük firma ve 51 banka toplam kârın %54,7’sine sahip olmuşlardır. Muhtemelen bu oran daha yüksektir. Nedeni de şudur: İSO 500 verilerine

göre sanayi firmalarının 2021 yılı toplam kârı 342 milyardır. En büyük 500 sanayi firmasının 2020 yılı kârı 143 milyar TL’ydi. Dolayısıyla Fortune 500’ün, İSO 500’e göre kâr katsayısı 1,55’tir. Aynı katsayısı 2021 yılına taşıdığımızda Fortune 500 firmalarının 2021 yılında 530 milyar TL kâr ettiğini iddia edebiliriz.

Dolayısıyla 500 büyük firma ve 51 banka toplam kârın %80’ine sahip olmuşlardır. Sermaye birikimindeki merkezileşme ve yoğunlaşmanın bir tezahürü olarak kârlar da çoğunlukla tek el ya da oligopol olan 551 firma/banka arasında paylaşılmaktadır.

3. Peki Nasıl?

Girişimci Bilgi Sistemi’nde 2020 yılına ait bilanço ve gelir tabloları mevcut. Büyüklerin brüt satışları 5.304 milyar TL iken KOBİ’lerin 6.277 milyar TL’ydi. İlk dikkat çeken, tüm firmaların brüt satışlarının maddi duran varlıkların çok üzerinde olduğu gözlemidir. Firmalar az sermayeyle çok satış ve kâr peşinde koşmaktadır.

Nitekim brüt satış kârının duran varlık ve stokların toplamına bölünmesiyle bulunan brüt kâr oranları da oldukça yüksek düzeydedir. Büyük firmalarda bu oran %43,5’e varmaktadır. Daha önce bahsettiğimiz gibi tek el/oligopol yapı ve yüksek kâr marjları sayıları 7500 civarı olan bu firmalara yüksek kârlılık getirmektedir. Aslında bu firmalarında en büyük 500’ü

Tablo 3.

	Büyükler	KOBİ'ler
Girişim Sayısı	7.581	1.495.984
Stoklar (Milyar TL)	824,5	1.384,3
Maddi Duran Varlıklar (Milyar TL)	1.136,2	1.126,8
Brüt Satış Karı (Milyar TL)	854,5	626,5
Brüt Kâr Oranı	0,435	0,249
Vergi	46,5	38,7
Girişim başına vergi (bin TL)	6.133,755	25,869

Kaynak: Girişimci Bilgi Sistemi 2020 Verileri

kârlardan aslan payını almaktadır. KOBİ'lerin en dikkat çekici durumu maddi duran varlıkların azlığı ve tuttukları stokların maddi duran varlıklardan daha yüksek düzeyde oluşudur. Kârlılıkları %25 civarında olsa da girişim başına ödedikleri vergi asgari ücretlinin ödediği vergiden az olduğundan bir şekilde ayakta kalabilmektedirler.

4. Seçili Ülkelerle Karşılaştırma ve Sonuç

Eurostat verilerinden “brüt işletme artığının” toplam katma değere bölünmesiyle bulunan kâr payı oranını kullanarak Türkiye ekonomisindeki durumu AB27 (AB üyesi 27 ülkenin ortalaması), Yunanistan ve Polonya'yla

karşılaştırıyoruz (Grafik 2).

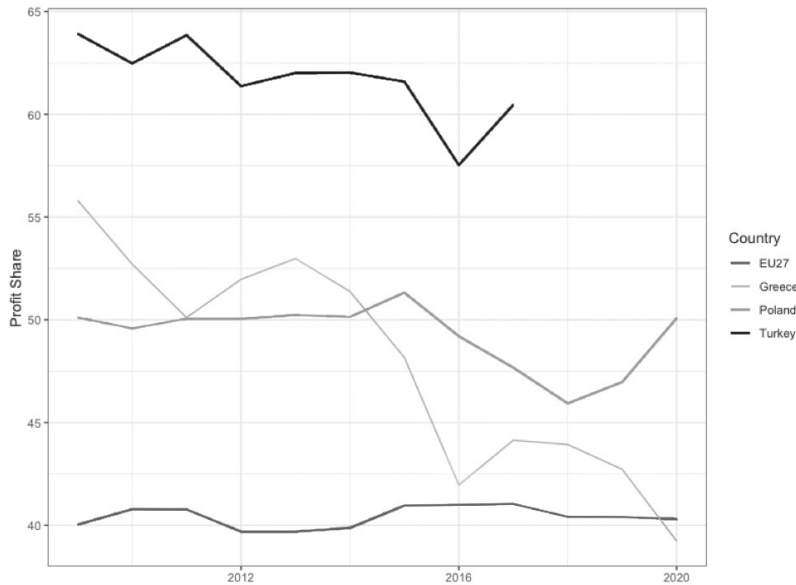
Grafik bize açık bir şekilde Türkiye ekonomisinde, sermaye sahipleri için bölüşüm açısından işlerin fevkalade olduğunu göstermektedir. Kâr payı, komşumuz Yunanistan'da %40'larda seyrederken bizde %60'lardadır.

Kısa bir sonuç; Türkiye ekonomisi ne yazık ki çalışanlar için bir cehennem, sermayedarlar için bir cennettir.

Son Notlar

- İlgili haber için bkz. (<https://www.bloomberght.com/haberler/haber/1165483-sirketlere-finansal-tablolarini-ilan-zorunlulugu-kaldirildi>)
- Örneğin TCMB çalışma tebliğlerinden biri restoranlardaki kutu içeceklerin kâr marjına odaklanmış ve yüksek kâr marjı bulmuştur. Asıl önemlisi ise bahsi geçen çalışmanın kaynaklar kısmında Türkiye'de kâr marjı konusunda yapılmış hiçbir makaleye referans verilmemiş olmasıdır. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/7528cea6-06a7-436b-b21f-3582c3dc65b2/wp1602.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-7528cea6-06a7-436b-b21f-3582c3dc65b2-m3fw6gD>
- İlgilenenler için, bkz. <https://rooseveltinstitute.org/publications/prices-profits-and-power/>
- Bkz. (<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bankacilik-sektoru-2021de-aylik-ve-yillik-bazda-en-yuksek-k%C3%A2rlari-gordu/2497682>)
- Bkz. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581>
- Bkz <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/teina520>

Grafik 2. Kâr Payı Oranları Karşılaştırması (EU27, Yunanistan, Polonya, Türkiye)

Kaynak: Eurostat⁶